

УДК 371.2:355.233

Дяченко Марія Дмитрівна

доктор педагогічних наук, професор
кафедри теорії та практики перекладу
Класичний приватний університет (м. Запоріжжя)

Дяченко Мария Дмитриевна

доктор педагогических наук, профессор
кафедры теории и практики перевода
Классический приватный университет (г. Запорожье)

Dyachenko Mariya Dmitrievna

doctor of pedagogical Sciences, professor
of the department of theory and practice of translation,
Classic Private University (Zaporizhzhya)

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-
ПЕРЕКЛАДАЧІВ
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ
СПЕЦИАЛИСТОВ-ПЕРЕВОДЧИКОВ
THEORETICAL APPROACHES OF FORMATION
OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS-
INTERPRETERS**

Анотація. Розкрито сутність понять «компетенція» та «компетентність». Висвітлено наукові погляди на професійну компетентність перекладача. Теоретично обґрунтовано особливості формування професійної компетентності майбутніх фахівців з перекладу.

Ключові слова: іншомовна комунікація, компетенція, майбутній перекладач, професійна компетентність перекладача, формування.

Аннотация. *Раскрыта сущность понятий «компетенция» и «компетентность». Освещены научные взгляды на профессиональную компетентность переводчика. Теоретически обоснованы особенности формирования профессиональной компетентности будущих специалистов по переводу.*

Ключевые слова: *иноязычная коммуникация, компетенция, будущий переводчик, профессиональная компетентность переводчика, формирование.*

Summary. *The essence of the concepts "competence" and "competence" is disclosed. Scientific views on the professional competence of the translator lit. Features of formation professional competence of future specialists in translation theoretically justified.*

Key words: *foreign language communication competence, future translator, professional competence of the translator, the formation.*

Світова глобалізація, суспільні трансформації та євроінтеграція України; стійкі тенденції до радикальних змін у нашій державі; загострення конкуренції на ринку перекладацьких послуг в контексті міжнародних економічних відносин – посилюють вимоги до професійної підготовки майбутніх перекладачів, до їхньої фахової компетентності. Сьогодні необхідно бути не лише кваліфікованим, а й, насамперед, компетентним фахівцем, що допомагає йому ефективно вирішувати різноманітні завдання, які стосуються професійної діяльності.

Актуальність теми посилюється необхідністю узагальнення наукових підходів до дефініцій професійної компетентності перекладачів та розробки шляхів ефективної підготовки майбутніх фахівців з перекладу до міжмовної комунікації. Метою статті став аналіз поглядів учених на поняття «компетентність» «професійна компетентність» «професійна компетентність перекладача», визначення педагогічних заходів формування професійної компетентності майбутніх фахівців з перекладу.

Питання професійної підготовки перекладчів розглядали вітчизняні та зарубіжні дослідники, зокрема Т. Ганічева, А. Грос, В. Комісаров, Р. Кріс, Л. Латишев, Ф. Лімбах, Р. Міньяр-Белоручев, О. Павлик, Е. Пім, Б. Рубрехт, В. Сафонова, Н. Соболев, Л. Тархова, І. Халеева, Ю. Хольц-Мянттярі, О. Шупта, А. Янковець та ін.

Проблемі перекладацької компетентності приділяли увагу вчені О. Бабаян, Г. Беженар, Л. Волошко, О. Євсюкова, Л. Карпової, Т. Коваль, Т. Малої, І. Мельничук, І. Полубоярини, Г. Монастирної, Н. Лалак, К. Осадчої, О. Онаць, Ю. Пінчук, В. Поліщук, Л. Романишиної, Л. Шевчук, І. Ярощук та ін. Окремим аспектам формування професійної іншомовної компетентності присвячені наукові розвідки В. Баркасі, Н. Гез, З. Підручної, О. Пометун, В. Шляхової та ін.

Загалом професійна підготовка майбутніх перекладачів спрямована на формування їхньої комунікативної компетентності, що передбачає нормативно-правильне й функціонально-адекватне володіння всіма видами мовленнєвої діяльності іноземною мовою на рівні, близькому до рівня носіїв цієї мови. Метою підготовки фахівців для будь-якої галузі є здобуття студентами необхідних для майбутньої діяльності компетенцій. Термін «компетенція» визначається як: 1) знання та досвід; 2) характеристика особистості, що володіє знаннями, які дозволяють розмірковувати авторитетно про що-небудь; 3) коло питань, в яких людина добре поінформована, володіє знаннями і досвідом в тій чи іншій сфері; 4) наперед задана вимога до освітньої підготовки (стандарт), потенційна можливість, елемент компетентності.

Комунікативна компетенція – вміння, здатність вирішувати завдання спілкування, реалізувати цілі спілкування за допомогою мови [9].

Поняття «компетентність» є ширшим за своєю сутністю, ніж категорія «компетенція», й означає сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [7];

володіння людиною здатністю й умінням виконувати певні трудові функції [5, с. 31]. Структуру компетентності складають знання, пізнавальні навички, практичні навички, відношення, емоції, цінності, етика, мотивація [6].

Компетентність – це сукупність досягнень у професійній діяльності, це – володіння теоретичними знаннями, практичними навичками та вміннями, професійним досвідом у певній галузі, що дозволяє людині визначати (тобто ідентифікувати і розв’язувати незалежно від контексту або ситуації) проблеми, характерні для певної сфери діяльності.

За твердженням І. Зязюна, компетентність як властивість індивіда існує в різних формах – як високий рівень умілості, як спосіб особистісної самореалізації (звичка, спосіб життєдіяльності, захоплення); як деякий підсумок саморозвитку індивіда, форма вияву здібностей [3, с. 17].

Професійна компетентність визначається рівнем власне професійної освіти, досвідом та індивідуальними здібностями людини, її мотивованим прагненням до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, творчим і відповідальним ставленням до справи [1, с. 4].

Поняття «професійна компетентність перекладача» не має чітко сформульованого визначення. Її визначають як складову характеристику особистості фахівця з перекладу, що складається не тільки з лінгвістичної та психологічної компетенції, а і включає поняття інформаційної компетенції [2, с. 33]. Професійна компетентність перекладача характеризується, в першу чергу, як сума знань, умінь, навичок і особистісних характеристик, які потрібні перекладачеві для успішного здійснення своїх професійних функцій [4]. Загалом, професійну компетентність перекладача визначають як широке, багатопланове, інтегральне поняття, яке означає міру оволодіння професією перекладача, виявляється в адекватності розв’язання фахових завдань.

Комунікативну компетентність («communicative competence») визначають: як здатність до мовного спілкування в різних ситуаціях у

процесі взаємодії з іншими учасниками спілкування, правильно використовуючи мовну систему, дотримуючись мовних норм, і обираючи відповідний ситуації спілкування і комунікативна поведінка (Д. Хаймс, А. Холлідей); як знання мови, під яким розуміється не тільки володіння граматичним і словниковим рівнями (мовна компетенція), але й уміння вибирати варіанти, зумовлені ситуативними, соціальними чи іншими позамовними факторами (В. Михальченко [8]).

Професійна комунікативна компетентність перекладача – явище динамічне – залежить від багатьох зовнішніх факторів: 1) які полегшують його роботу (можливість наперед уточнити тему бесіди і підготуватися до неї, перепитати та відкоригувати переклад); 2) ускладнюють завдання перекладача (через одночасні висловлювання одразу кількох співрозмовників; невиразне мовлення, швидкий темп, незавершеність думки учасників бесіди – при двосторонньому перекладі) тощо.

Іншомовна комунікативна компетентність є інтегративним утворенням особистості, що має складну структуру й виступає як взаємодія і взаємопроникнення лінгвістичної, соціокультурної й комунікативної компетенції, рівень сформованості які сприяють ефективній іншомовній, а отже – міжмовній, міжкультурній та міжособистісній комунікації.

Володіння соціальними нормами в мовленнєвому спілкуванні припускає не тільки знання значень одиниць лексичних, словотворчих, синтаксичних рівнів мовної системи, але і знання текстових норм (прийомів діалогізації мови, можливостей введення афоризмів, прислів'їв і приказок, врахування реакції співрозмовника тощо).

Серед основних складників професійної компетентності перекладача варто акцентувати на таких із них, як: знання, вміння та навички, необхідні для здійснення всіх видів перекладу (письмового, усного, зорово-усного, абзацно-фразового, послідовного, синхронного) різнопрофільних текстів:

науково-технічних, офіційно-ділових, газетно-публіцистичних, юридичних, економічних, науково-технічних, художніх, медичних тощо.

Кінцевою метою перекладачів є досягнення ними розуміння людьми їхнього перекладу. Перекладачеві необхідно володіти комплексом мовленнєвих умінь та професійних навичок, які безпосередньо не пов'язані з перекладацькою діяльністю: самостійне складання текстів (не тільки кореспонденції чи протоколів, а й технічних, науково-популярних, публіцистичних), редагування текстів, опрацювання їх для подальшого машинного перекладу, створення адаптованих версій програмного забезпечення (локалізація), опрацювання машинного перекладу, консультації не лише з мовних питань, а й із краєзнавчих та міжкультурних аспектів тощо. Тому професійна підготовка майбутніх перекладачів повинна орієнтуватися на галузеву специфіку обраної спеціалізації перекладацької діяльності. Як зазначає американський вчений Р. Тінслей [9], професійні перекладачі мають бути добре обізнані зі структурою та стилістичними особливостями вихідної та цільової мов.

Формування базової складової перекладацької компетентності передбачає збагачення студентів знаннями теоретико-прикладного характеру та формування на їх основі (в ході виконання практичних завдань) умінь, необхідних для виконання усіх можливих типів перекладів.

Перекладацька компетентність закладається у процесі вивчення студентами дисциплін: «Теорія та практика перекладу», «Практика усного і письмового перекладу», «Комунікативні стратегії (англійської мови)», «Порівняльна лексикологія іноземної та української мов», «Міжнародне спілкування», «Переклад науково-технічних текстів», «Перекладацький аналіз тексту», «Практика перекладу основної іноземної мови», «Порівняльна стилістика мов» тощо. У процесі оволодіння ними у майбутніх фахівців з перекладу формуються базові та специфічні, спеціальні, складники перекладацької компетентності.

Особлива роль належить базовій лінгвістичній підготовці (як фундаменту перекладацької освіти) та формуванню професійно значущих компетенцій: семантичної (системні знання, вміння, особистісні якості); текстової (вміння відтворювати текст, а також розрізняти тип, жанр і стиль тексту); інтерпретаційної (з'ясування контекстуального значення мовленнєвих засобів та їхньої трансформації).

На процес формування професійної мовної особистості перекладача, безумовно, впливає вивчення дисциплін: «Основна іноземна мова», «Друга іноземна мова», «Російська мова», «Лінгвокраєзнавство країн основної іноземної мови», «Лінгвокраєзнавство країн другої іноземної мови» тощо. Особливе значення для розвитку мовної особистості має вивчення курсів: «Українська мова за професійним спрямуванням», «Сучасна українська література», «Ораторська майстерність перекладача», «Сучасна українська мова (практична стилістика)», «Основи теорії мовної комунікації та культура українського мовлення». Формування фахових компетенцій (у процесі вивчення рідної та іноземних мов) сприяє утворенню первинних перекладацьких навичок.

У процесі професійної підготовки майбутнього перекладача слід навчити студентів бути учасниками багатомовної комунікації, встановлювати контакти з замовниками, вступати в діалог, проявляти ініціативу в пошуку замовників, розповсюджувати пропозиції про свої послуги. Відтак важливою компетенцією, яку потрібно формувати у студентів спеціальності «Переклад» виступають творче мислення, високий рівень вербального інтелекту, здібності до інтерпретації, на розвиток яких слід звертати особливу увагу під час професійної підготовки сучасних фахівців із перекладу.

Крім набуття лінгвістичної та перекладацької компетенцій студентами, надзвичайно важливим є усвідомлення завдань перекладача та кінцевої мети перекладу, формування здатності до виявлення та аналізу мовних і позамовних факторів, які допомагають досягти еквівалентності

перекладу. Майбутньому перекладачеві необхідно навчитися так перекладати текст, щоб він рівнозначно впливав на адресатів; уміти точно відтворити зміст, що мають перекладені слова. А досягти цього можна за умов урахування сукупності факторів комунікативно-мовленнєвої ситуації, культурологічних аспектів та, найголовніше, збереження комунікативно-прагматичної інтенції мовця оригіналу.

Важливу роль у розвитку лінгвістичних компетенцій відіграють перекладацькі завдання та змодельовані ситуації, розв'язання яких спрямовано на розвиток навичок контекстуальної здогадки, трансформації граматичної структури висловлювання, компресії, переформулювання і перефразування змісту, оперування синонімічними й антонімічними засобами, прогнозування ситуації (завершення незакінченого висловлювання), вилучення та утримання в пам'яті основної інформації прослуханого висловлювання (власних назв, дат, цифр, імен) тощо.

З огляду на суттєві зміни в традиційних уявленнях про перекладацьку діяльність, ускладнення професійної моделі перекладача й появу нових перекладацьких спеціальностей, у процесі професійної підготовки необхідно враховувати, що наразі актуалізується значення таких якостей перекладача, як: юридична грамотність; вміння аналізувати, компресувати, редагувати текст, дотримуючись обмеженості часу, відчувати мову, характерну для засобів відеоінформації, швидко приймати рішення і брати на себе відповідальність за якість перекладів перед замовниками, телевізійними кампаніями, розповсюджувачами відеофільмів тощо; здатність працювати в стресових умовах; уміння працювати в команді, співпрацювати зі спеціалістами інших галузей і різним рівнем авторитарності.

Необхідно сформувати у майбутніх перекладачів уміння володіти широкими фоновими знаннями; обізнаністю з фундаментальних питань теорії та стратегій перекладу, знаннями та навичками у сфері аналізу завдань перекладу, аналізу початкового тексту; прогресуючою

компетенцією в рамках рідної та іноземної мов; навичками створення тексту на мові перекладу та його макета, володіти методами необхідної інформації, включаючи самостійну роботу з термінологією, знаннями про особливості професійної діяльності мовного посередника.

Професія перекладача належить до професій типу «людина – людина», основний зміст трудової діяльності представників якого полягає у взаємодії та спілкуванні між людьми, вмінні встановлювати та підтримувати контакт з іншими, розуміти їх.

Отже, фахова діяльність перекладача має забезпечити комунікацію між учасниками, які, володіючи різними мовними кодами, часто, навіть, не вступають у безпосередній контакт, обмежившись іншомовним текстом. Майбутні перекладачі мають володіти здатністю до логічного мислення й аналізу, до самокритики, до комунікації, що передбачає гарне мовлення, відкритість, уміння аргументувати; бути креативними, що є необхідним при створенні кінцевого тексту, а також при перекладі складних текстів, у разі, коли звичайних стратегій перекладу – недостатньо.

Таким чином, формування перекладацької компетентності у майбутніх перекладачів має бути спрямовано на досконале володіння мовами оригіналу та перекладу, на розвиток у студентів уміння приймати перекладацькі рішення, на розуміння ними своєї ролі як міжкультурного посередника в процесі комунікації; на формування навичок перекладу й усвідомлення цінності перекладацької професії; на розвиток мовної особистості майбутнього перекладача.

Література

1. Гершунский Б. С. Концепция самореализации личности в системе образования ценностей и релей образования / Б. С. Гершунский // Педагогика. – 2003. – №10. – С. 3–7.
2. Гребеницкова А. В. Формирование профессиональной компетентности будущих переводчиков средствами

информационно-коммуникационных технологий: Дис.... канд. пед. наук / Гребенщикова А. В. – Челябинск, 2005. – 179 с.

3. *Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи / І. А. Зязюн // Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: [монографія]. – К. : Глухів: РВВ ГАПУ, 2005. – С. 10–18.*
4. *Комиссаров В. Н. Теоретические основы методики обучения переводу / В. Н. Комиссаров. – М.: – МГЛУ, 1997. – 56 с.*
5. *Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 308 с.*
6. *Настільна книга педагога. Упорядники: Андрєєва В. М., Гигораиш В. В. – Х. : Вид. група «Основа», 2006. – 352 с.*
7. *Професійна освіта: словник [навч. посіб.] / Уклад. С. У. Гончаренко та ін./ За ред. Н. Г. Ничкало. – К., 2000. – 380 с.*
8. *Тоцька Н. Методика роботи викладачів вищого технічного навчального закладу над українським професійним мовленням студентів / Н. Тоцька // Дивослово. – 2003. – №1. – С. 62–65.*
9. *Tinsley Royal L. Guidelines for college and University programs in translator training [Електронний ресурс] / Royal L. Tinsley // ADFL Bulletin – 1973. – Vol. 4. – No.4. – pp. 15-21. – Режим доступу: http://www.adfl.org/cgishl/docstudio/docs.pl?adfl_login&xurl.*